

Sadakat Yemininin Bozulması ve Ermenilerle Birlikte Yaşamak: Ankara Pala Sokak Örneği

Musa Şahin*

Özet

Bu makalede Türklerle Ermeniler arasındaki ilişkinin kuruluş ve bozulma süreçleri analiz edilmiştir. İlişkilerin bozulmasına yol açan faktörler tartışılmış ve bu ilişkinin sosyolojik kökenini anlamak bakımından Ankara Pala Sokak örneğinden bir kesit sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sadakat Yemini, Birlikte Yaşamak, Pala Sokak

Giriş

Büyük bir özveri ve emekle kurulan ve yine aynı şekilde korunan birlikte yaşam bu çalışmada tarihsel arka planına da vurgu yaparak yakın tarihimizde 50 yıl kadar önce Türklerle Ermenilerin birlikte yaşamlarına ilişkin yaşanmış ve halen de Türkiye'nin belli bölgelerinde yaşanmakta olan toplumsal bir örnek sunulacaktır. Bu örneğin sunumunda Hacı Galip Hasan Kuşçuoğlu(KS)'nin anılarından yararlanılacaktır.

İnsanoğlunun en kadim sorunu birlikte yaşama sorunudur. İnsan bu sorunu zaman zaman aşmış zaman zaman da bu sorunun altında ezilmiştir. Türklerle Ermeniler bu sorunun hem başarılı hem de başarısız örneğinde yer almaktadır. 700 yıl başarıyla birlikte yaşamışlar ancak büyük güçlerin güç ve iktidar oyununa bu birliktelik kurban edilmiştir. Bir başka deyişle, emperyalist güçler Ermenileri kışkırtarak bu birlikteliği yıkmışlardır. Bu süreçte politik birliktelik sekteye uğrasa da sosyal birliktelik bazı şehirlerde örnek bir şekilde süregelmiştir. Bunlardan bir örnek de Ankara Pala Sokak örneğidir. Ancak bu birliktelik emperyalist güçlerin güç ve iktidar mücadelelerine yenik düşmüştür.

Bu araştırmadaki temel sorun, farklılıkların birlikte yaşama sadık kalma yerine politik kışkırtmalara açık bir kapı bırakılmasıdır. Bu açık kapı halen taraflarca kullanılmaktadır.

Her iki ulus geçmişte gösterdikleri dihayeti göstererek ve özeleştiriy yaparak, gönül kırgınlıklarını onararak, yeniden birlikte yaşamlarını kurmalıdır.

Türkiye vatandaşı olanlarla yurttaşlık ve insanlık bağlamında; Ermenistan'la komşuluk bağlamında yeniden kardeşlik ilişkileri kurulmalı; zihinler ve gönüller emperyalist kışkırtmalardan arındırılmalıdır. Üstünlük arayışı değil insan odaklılık ve kardeşlik arayışına yönelmelidir.

Bu içsel, bölgesel ve küresel kıskaçtan çıkış yolu; geçmişte Roma, Bizans ve Pers İmparatorluğuna karşı geliştirilen birlikte var olma felsefesinden ve bu bağlamda kurulan dayanışmadan geçer. Yani bu küresel ve bölgesel sorunun yegane çözüm yolu yaşanmışlardan ders çıkararak yeniden 'tevhid olmak'tır. Tevhidin sosyal boyutu birlikte yaşamaktır. Birlikte yaşamak, benzer ve farklı değişkenlerin bir bütün olarak, birbirlerinin varlığına müdahale etmeden, karışmadan,

(* Doç.Dr., Yalova Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi.

saygı, sevgi ve güven içinde yan yana akmaları ve var olmalarıdır.

Horasan, güneşin doğduğu yer, demektir. Nübüvvetin getirdiği “Tevhid Güneşi” bu coğrafyada yeni ve farklı bir döllenmeye yol açarak “milletler sistemi modeli” denilen bir tecrübenin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Ermeniler de bu modelin sadık ve samimi bir üyesidir. Ancak küresel güç ve iktidar mücadelesi bu birlikteliği sabote etmiştir. Bu sabotaj süreçlerine Türkler ve Ermenilerden konjoktürel şartların büyümesine kapılarak destek verenler de olmuştur. Gerek Osmanlı coğrafyası içinde gerekse Avrupa Ülkelerinin belli şehirlerinde kurulan dış destekli Ermeni Komiteleri “milletler sistemi modeli”nin tasfiyesinde etkin rol almışlardır. Sadakat yeminine ters düşen bu politik davranış Türk ve Ermeni toplumunda derin acıların yaşanmasına neden olmuştur. Küresel güçler kendi oluşturdukları bu acıları daha da derinleştirmek için her iki toplumu tahrik etmeye devam etmektedirler. Yarayı büyütme yerine birlikte sarmak beklenen ve istenen bir davranış olmalıdır. Tevhid akli ve Horasanda doğan Tevhid güneşinin doğal sonucu da budur.

1. Birlikte Yaşamamanın Temel İlkesi: Tevhid

Horasan ve Ortadoğu Bölgesi hicretin 4. yılında bugünkünden daha az karışık değildir. Adı geçen bölgeler farklılıkların birlikteliğine dayanırlar. Hem bu sebeple hem de Doğu Batı ve Kuzey Güney ekseninde Balkanlar, Anadolu, Kafkasya ve Horasan coğrafyaları kıtalar arası geçiş kapıları olması çağcıl güçler arasında güç ve iktidar çatışmalarına zemin hazırlar. Bu çatışmalar birlikte yaşam tecrübesine de zengin örnekler sunar. Bu tecrübelerden biri de Türk tecrübesidir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı tecrübesi örnek bir tecrübedir.

Türk tecrübesi Horasan Bölgesinde yeşerir. Bu tecrübenin kaynağı Tevhid inan-

cıdır. Tevhid, Horasan’da farklı bir sosyolojik deneyim üretir. Bu deneyim Tevhid odaklı bir entelektüel aklın ürünüdür. Bu entelektüel aklın üretiminde İmam Maturidi, İmam Buhari, İmam Tirmizi, İmam Gazali, Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bektaşî Veli, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayramı Veli vb. kanaat önderlerinin öncü rolünü özellikle belirtmek gerekir.

Horasan Tecrübesi kentsel bir üretimdir. Bu üretimin arkasındaki kentlerin başında Buhara, Semerkand, Tirmiz ve Rey şehirleri gelir. Bu şehirlerin öncülüğünde üretilen yeni yaşam pratiği farklılıkların ve benzerlerin birlikteliğine dayanır. Bu entelektüel aklın ahlaki boyutu Buhara ve Tirmiz’de, İnanç ve Politik boyutu Semerkant’ta şekillenir. Daha sonra Türklerin Batıya yürüyüş sürecinde Nişabur, Merv, Rey, Tus, Belh, Serahs; Maverünnahr vb. şehirlere yayılır.¹ Buradan Kars, Van, Kayseri, Kırşehir, Sivas, Konya, Ankara üzerinden Batıya doğru yayılmaya ve kurumsallaşmaya devam eder ve İstanbul üzerinden küresel bir yaşam tarzına dönüşür.

1.1. Osmanlı Türk Kültüründe Tevhidin Sosyal Boyutu

Tevhidin sosyal boyutu birlikte yaşamaktır. Tevhid, insanın zatına yani özüne bakar. Zatı üzerinden yaklaşır. Sıfatlarına bakmaz; insanın toplumdaki yerini, konumunu, yaşam tarzını ölçüt olarak almaz. Kimliğine değil ontolojik varlığına bakar. Tevhidde göre her insan eşittir, değerlidir, yücedir. Her türlü saygı ve sevgiyi hak eder. Her türlü övgünün üstündedir.

İnsanın en temel hakkı, insan olmaktır. Bu yüzden tüm insanlara aynı gözle bakar. Herhangi bir ayırım yapmaz. Yunusun “yaratılanı hoş gördük yaradandan ötürü” sözü bunu ifade eder. Bu yaklaşım Tevhid bakışının temel ilkesidir. Sosyal ilişkilerin

(1) Haşim Şahin, Yunus Arifoğlu, Selçuklu Öncesi Dönemde Horasan: Coğrafi Konum, İktisadi Yapı ve Şehirler, Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 3, Yıl/Year: 2013

ana belirleyicisidir. Bu ilke “milletler sistemi” modelinin ana değişkenidir. Bu ilke farklı zamanlarda farklı şairler ve kanaat önderleri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. İznik’te Eşrefoğlu Rumi, Tevhidin sosyal boyutunu aşağıdaki mısralarıyla belirtmiştir.

“Gel şu birlik şerbetinden bir kadeh
nuş eyle kim

Bir bakıp bir göresin dağılmayasın dört
yana”

Tevhid, birleştirici ve bütünleştiricidir. İnsanlar ve toplum üyeleri arasında hiçbir ayrıma izin vermez. Her türlü ayırımı içeren de-ğişkene kapalı; her türlü birleştirici de-ğişkene açıktır. Yunus, bu gerçeği aşağıdaki mısralarda dile getirir.

“Sen sana ne sanırsan/Ayruğa da onu
san”

Tevhid ayrılığın, ayırmanın, ayrımcılığın değil birleştirmenin ve birlikteliğin güvencesidir.

Tevhid, hem doğanın hem de insanın imarını esas alır. Bir başka deyişle Tevhid, insanın kalbini ihya, doğayı imar hareketidir. Bu hareket Osmanlı toplumunda en verimli ve etkili seviyesine ulaşmıştır. Yunus bu durumu şu mısralarla anlatır.

“Dostun evi gönüllerdir /Gönüller yap-
maya geldim”

Tevhidin sosyal amacı, gönüller yap-
mak; gönül incitmeden kaçınmaktır.

Yine Yunus, bu anlayışı aşağıdaki mıs-
ralarda anlatır.

“Gönül Çalaba baktı/Çalap gönle bak-
tı/İki cihan bedbahtı/Eğer gönül yıktın ise”

Yakın dönem kanaat önderlerinden ve Türk Sufi geleneğinin önemli temsilcilerinden Erzurumlu Avlarlı Efe de şiirinde bu ilkeye dikkat çeker.

“Sakin incitme bir canı/Yıkarsın arş-ı
rahmanı”

İnsanı incitmenin Allah’ı incitmekle eşdeğer olduğunu belirtir. Osmanlı “milletler sistemi modeli” bir gönül ortaklığıdır. Sevgi ve saygı birlikteliğidir. Tevhid, zamanda, mekanda ve insanda sürdürülebilirlik ve devamlılıktır. İnsan ve kardeşlik odaklı bir yaşam sistemidir.

2. Güç ve İktidar Kısacasında Ermeniler

M.S.VI. Yüzyılda Ermeniler Güney Kafkasya, Kars, Van’ın Güneyinde, Kayseri, Malatya ve Hatay civarında dağınık bir şekilde ve küçük krallıklar halinde dönemin büyük güçlerinin gölgesinde yaşamaktadırlar. Batıda Bizans ve Roma, Doğuda İran Pers İmparatorluğunun güç ve iktidar paylaşımında baskı altındadırlar. Bu baskılar Ermenileri temel yaşam haklarından yoksun bırakmıştır. Ermeniler küçük krallıklar içinde yaşamaktadırlar. Kendi içlerinde de inanç ve ekonomik değişkenlere bağlı olarak güç ve iktidar mücadelesi içindedirler. İçerden ve dışarıdan gelen toplumsal baskılar Ermenileri canından bezdirir. Türklerin Anadolu’ya gelişi Ermeniler için bir umut ışığı olur.²

3. Birlikte Yaşamda İlk Adım

Türklerle Ermenilerin ilişkileri ilk defa M.S.II Yüzyılda Hazar Türkleriyle başlar. Bu ilişkiler Anadolu’da Selçuklular döneminde yoğunlaşır.³ Selçuklu Hükümdarı Alpaslan Ermeni Kralı David’in torunu ile evlenir. Böylece Türklerle Ermeniler arasındaki ilişki politik bir düzlemde kurumsal bir kimlik kazanır. Sultan Melikşah ve Sultan Gıyasettin’in ikinci saltanat dönemlerinde kurumsal ilişkiler daha da gelişir. Türk Toplumunu ile birlikte yaşama konusunda Ermenilerin yaşam-

(2) Türhan Kaçar, Roma ve İran Arasında Eskiçağ Ermenileri, Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi, I. Uluslararası Türk Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu, Bildiriler, 2-4 Mayıs, Erzurum 2012, ss. 215-222

(3) Selçuk Günay, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Ermeniler, Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi, I. Uluslararası Türk Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu, Bildiriler, 2-4 Mayıs, Erzurum 2012, ss. 223-227

sal temel hakları güvence altına alınır. Ermeni Katogıgöslüğünün tek bir makamda temsili; kilise ve manastırlara, mensuplarına vergi muafiyetleri sağlanır.⁴

Türkler Anadolu'ya gelmeden önce Ermeniler, Bizans'ın siyasi tahakküm ve baskıları; kendi içlerinde mezhep farklılıklarına dayanan güç ve iktidar çatışmalarından bunalmışlardı. Bizanslılarla farklı mezhebe mensup olmaları da baskıyı arttırmaktaydı. Bu baskılar Ermenilerin temel haklarını kullanmalarını engelliyor ve Roma İmparatorluğunun Rumlaştırma politikaları Ermenilerin var olma haklarını temelden tehdit ediyordu.⁵

Türkler; Bizans ve Roma baskılarına, taraflı ve ayrımcı yönetimlerine karşılık Onlara temel yaşam haklarında güvence veriyor, bağımlı ilişkiye karşı isteğe bağlı birliktelik hakkı sunuyordu. Selçuklular Döneminde başlayan insan odaklı ilişkiler Osmanlı Döneminde de gelişerek devam etmiştir. Ermenilere sağlanan haklar ve yaşam güvencesiyle Anadolu, Ermenilerin çekim merkezi haline gelmiştir. Çevre coğrafyalarda yaşayan Ermeniler Anadolu'ya göç etmiştir. Bu anlayış Ermenileri Türklere yaklaştırmış ve bugün de devam eden birlikte yaşama kültürüne zemin hazırlamıştır.

4. Birlikte Yaşamın Toplumsallaşması ve Kurumlaşması

Anadolu'da Ermeni nüfusun artmasıyla Türklerle Ermenilerin ilişkileri yeni bir hale evrilir.

Birlikte yaşama kültürünün temelleri atılır. Fatih'in İstanbul'u fethi ile Ermenilerin İstanbul'da iskanına ve Ermeni Patriğinin kurulmasına imkan sağlamasıyla ilişkiler açlanmış olur. Böylece Ermeniler Osmanlı Toplumunun temel öğelerinden biri haline gelir.

Birlikte yaşama kültürü Osmanlı Döneminde de gelişerek yaygınlaşarak ve toplumsal derinlik kazanarak devam eder. Bu

etkileşim, daha çok siyasi, iktisadi, mimari, musiki, teknik ve güzel sanatlarda görülür. Bu dönemde Ermeniler Türklerle çok benzeşen bir yaşam sürerler.

Osmanlı farklı renklerden oluşan bir toplumdur. Toplumun ana rengini Türkler oluşturur. Ancak tüm farklı renkler kendi renkleriyle toplumda yer alırlar. Ermeniler de bu renk birliğinde sadık renkleriyle yer almış ve Osmanlı Toplumunda kendilerine has renkleriyle varlığını sürdürmüşlerdir. Türklerle Ermenilerin bu birlikteliği dış gözlemlerle bakıldığında birbirinden ayrılmayacak kadar benzeşirler.⁶ Türkler bu sosyolojik yakınlığı 'millet-i sadıka' kavramıyla tasvir ederler.

Karşılıklı "sadakat kültürü" gelişir. Türkler ve Ermeniler arasında Bizans baskılarına karşı kolektif hareketle başlayan bu ilişki sadık bir ilişkiye dönüşür ve kurumsal bir kimlik kazanır. Bu sadık ilişki, zaman zaman büyük güçlerin politik kışkırtmalarına karşın kesintisiz devam eder. Ancak bu sadakat yeminine dayanan "insan odaklı sadık ilişki" Osmanlı Modernleşmesi süreçlerinde sarsılmaya başlar. Politik güçlerin kışkırtmaları ve Osmanlı'nın tasfiye edileceği kaygıları Ermenilerin sadakat yemininden ve sadık ilişkiden uzaklaşarak tartışmalı ilişkiye dönüşmesine yol açmıştır. Ermeniler ve Türklerin asırlar içinde kurdukları bu ilişki büyük güç oyunlarına kurban edilir.

Dünyayı bir elma şekeri gibi insanlığın gözünün içine baka baka yalamak isteyen emperyalist güç ve güçler milletler sistemi üyeleri arasında çatışma alanları yaratarak bu sadık ilişkiyi çökertmek isterler. Günümüzde de bu tasfiye ve bu geçiş coğrafyalarını küçültme politikaları farklı aktörlerle ve benzer yöntemlerle sürgit devam etmektedir.

(4) Cahit Külekçi, Türk Kültürü ile Ermeni Kültürünün Etkileşimleri, <http://www.hyeter.com/yazi3.asp?Id=573&DilId=1,23.09.2014>

(5) Kader Polat, Türklerin Anadolu'ya Geliş Sürecinde Ermeniler, Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi, I.Uluslararası Türk Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu, Bildiriler, 2-4 Mayıs, Erzurum 2012, ss.269-274

(6) Külekçi, Age.2014

5. Emperyalist Güçlerin Kısılcacında Sadakat Yemininin Tartışmaya Açılması ve Tevhidin Bozulması

Aydınlanma ile merkezileşen ve evrenselleşme iddiası içinde olan yeni entelektüel akıl, Osmanlı milletleri arasında güç ve iktidar odaklı çatışmalar oluşturarak kendine ulusal, bölgesel ve küresel koridorlar açarak küresel bir denetim mekanizması kurar ve toplumların üzerine çökerek onları denetim altına alır. Bugünkü tartışmaların nedeni bu küresel entelektüel kuşatmadır. Bizans'ın kuşatmalarına karşı kolektif akıl üreten Türkler ve Ermeniler bugün de yeni koşullarda benzer akli yeniden üretmekle sorumludurlar.

Türklerle Ermeniler arasındaki “karşılıklı sadakat yemini” asırlar içinde ve sosyolojik süreçlerde kurumlaşır. Ancak Modernleşme sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal ve özellikle politik süreçlerde bu “sadakat yemini” küresel güçlerin kışkırtmaları ve ayartmalarıyla sarsılmaya başlar ve 19.yüzyılın sonlarına doğru güç ve iktidar çatışmalarına evrilir. Bu çatışmalarda halklar sadakat yeminine bağlı kalmaya devam eder. Hatta Türkler, Ermenilerin kışkırtmalarına maruz kalan Ermenileri dahi korumaya çalışırlar.⁷ Ermeniler, Osmanlı tebaası olarak 500 sene sadakat yeminin getirdiği sorumluluk mezhap, lisan ve kimlikleriyle beraber refah ve saadet içinde yaşarlar.

Küresel konjonktürün bozulmasıyla beraber yani Osmanlı Devletinin güç kaybetmesine bağlı olarak milletler sistemini var eden sadakat ilişkisi büyük güçlerin tahrik, kışkırtma ve vaatleriyle sarsılır. Bu kışkırtmalarda rol alan etkenleri kısaca açıklamakta fayda vardır. Tüm bu etkenler, “toplumsal çökertme” yönteminin araçları olarak kullanıma sokulurlar. Bu yöntemin akli ve lojistik desteği küresel güçlerce sağlanır; insan unsuru ise içeriden seçilir. Türkçe bir atasözü bu durumu çok açık özetler: “Kale içten fethedilir.” Buna insanları ve toplulukları birbirine kırma yöntemi de diyebiliriz. Bu tuzağın gö-

rünmesini ve algılanmasını engelleyen temel faktör de ideolojidir. Bu küresel emperyalist tuzak ideolojiler üzerinden meşrulaştırılır. İdeoloji, toplumsal çökertme süreçlerinde inandırıcı ve ikna edici bir rol oynar.

6. Toplumsal Çökertme Tuzakları ve Sadakat Yeminini Bozan Faktörler

6.1. Kentlerin Rolü

Sadakat yeminine aykırı hareketler gerek Anadolu ve gerekse Anadolu dışında belli merkezlerde organize edilir. Bunlar Doğuda; Tiflis, Revan, Aleksandropol, Tebriz, Trabzon, Erzurum ve Van vb.; Batıda, Londra, Paris, Atina vb. şehirlerdir. Genellikle nüfusun istismara müsait olduğu iller seçilir. Kentlerde kurulan komiteler aracılığıyla aşağıda kısaca değinilen kışkırtıcı, tahrik ve tahkir edici hareketler organize edilir.

- Dükkan kapatmak ve kapattırmak; şehir halkını kışkırtmak için kullanılan yöntemlerden biridir.

- Dini telkin yapmak, dini ikna ve meşruiyet aracı olarak kullanmak, bunun yanında halkı kiliseye toplayarak burada halkı isyana teşvik edecek söylemler geliştirmektir.

- Şiddet uygulamak, sadakat yeminini bozmak için kullanılan en etkili araçtır. Başta “ermenî patriği” olmak üzere Ermenî önderlere suikast düzenleyerek kin ve nefret tohumları ekilir. Tarafların birbirine verdiği sadakat yemini bozulmaya çalışılır.⁸

Şiddet, sosyolojik zemin kazanmak ve psikolojik derinlik sağlamak için en etkili yöntemdir. Ruhsal ve duygusal travmalar yaratarak topluluklar arasındaki sosyal mesafe kapanmayacak uçurumlara dönüşür. Dostluk ve kardeşlik yerini nefret ve düşmanlığa bırakır. Taraflar birbirini var etmeyi bir kenara bırakarak birbirlerini yok etmek için kıyasıya

(7) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskanı, Ankara, 2007, s.3

(8) Age.2007, ss.5-12

bir çatışmaya ve kaosa; kaos ortamında özgürleşeceğiz diye çırpınırken büyük güçlerin kuşatması ve kontrolü altına girerler.

Şiddet; büyük güçlerin toplumlar içinde yerleşmelerini ve yol almalarını sağlayacak sosyolojik, psikolojik ve ekonomik koridorlar açmasını sağlar. Açılan bu koridorlar üzerinden birlikte yaşama son verilir. Halklar emperyalist kontrol altına alınırlar. Yeni koloniyalizm, şiddet üzerinden meşruiyet kazanır ve varlığını sürdürür.

6.2. Medyanın Rolü

Gazeteler, gazeteciler ve yazarlar sadakat yemininin bozulmasında ve Ermenilerin Osmanlıya karşı kışkırtılmalarında; birlikte yaşamın yara almasında ve çözülmesinde aktif rol almışlardır. Bu gazeteler Rusya, İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde yayınlanmış; bu gazeteler, Türklerin kiliselerde papazlara zulüm yaptıklarına dair yalan haberleri ülkenin özellikle Ermenilerin yaşadıkları bölgelerine ulaştırmışlardır.

Bunlardan biri Londra'da yayınlanan "Haiasdan" gazetesidir. Bu gazete ayda bir Fransızca ve Ermenice olmak üzere iki nüsha yayınlanır. Bu gazete büyük güçleri Osmanlıya müdahaleye davet eder. Londra'da yayınlanan bir diğer gazete de l'Armenia'dır. İngilizce ve Fransızca yayınlanır. İstanbul'da destekçileri, muhbir ve aboneleri vardır.

Marsilya'da "Armenia" isimli gazete yayınlanır. Bu gazete Ermenilerin bulunduğu Osmanlı vilayetlerinde fesat çıkarmak için uğraşır. Özellikle Van ve İran sınırlarında yaşayan Ermenilerle ilgili haberler yaparak halkı tahrike çalışır.

Tiflis'te "Truşak" yani "bayrak" adında bir gazete yayınlanır. Bu gazete Rusya'nın Osmanlı sınırlarına yakın şehirlerinde ve Ağrı, Van, Hınıs gibi şehirlerinde Ermeni Halkını Rus yapımı silahlarla donatmaya çalışır. Bu silahları belli aralıklarda organize bir şekilde dağıtır.

Londra'da "Hınçak" gazetesi; Der-saadet'te komiteler kurarak bunlar arasında organizasyonlar yapar. Ermeniler arasında Osmanlı karşıtlığı hareketlerin öncülüğünü üstlenir.

Daily News Gazetesi; merkezi Londra'da olan bu gazete farklı değişkenler arasında iletişim ağı kurar. Devlet-i Ali'ye içine sızır ve elde ettiği bilgileri Türklere karşı kullanır. Merkezi otoriteye karşı Ermeni organizasyonlara muhbirlik, kışkırtma yanında lojistik ve entelektüel destek sağlar. Bu gazetenin şark muhbiri Mösyö Fitzgerald, Atina yakınlığında Pire şehrinde oturur. Başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerine ve Rusya'ya seyahat eder. Ermeni Komitacılarına rehberlik eder. Onlara akıl hocalığı yapar ve hangi şehirlerde ne var, nerede örgütlenmek lazım gibi entelektüel ve örgütsel destekler verir. Örneğin Atina, Ermeni Komitesi O'nun tavsiyesiyle kurulur.

Gazetenin şark muhbirlerinden Mösyö James Bryce da Ermeni toplum önderlerinin kışkırtılmasında rol alır. Özellikle Revan Katogikosu Hrımyan Efendi'ye tavsiye mahiyetinde mektup yazar.

Gazete, Ermeni komitelerle ilgili haberler yapar, komiteler arasında irtibatın sağlanmasına rehberlik eder. Haber ve yazılarla; muhbirleri vasıtasıyla kanat önderleri ve entelektüellerle ikili görüşmeler yaparak onları isyana tahrik ve teşvik eder. Halk yürüyüşleri yapmaları konusunda teşvik ve öncülük eder.⁹

Fransız basını da Ermeni isyanları ile ilgili sürekli haberler yapmakta; Ermeniler konusu Fransız kamuoyunda sürekli canlı tutulmaktadır. Dönemin Fransız gazeteleri; Debats, Figaro ve Evenement aktif olarak bu sürece katkı vermiştir.¹⁰

(9) Age.2007,ss.4-47

(10) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyancıları, Ankara 2009, C.I,ss.54-56

Bugün de benzer yöntemlerin Kürt kardeşlerimiz üzerinde uygulanmakta olduğunun özellikle altını çizmek gerekir.

6.3. Aydın ve Diplomatların Rolü

Türklerle Ermeniler arasındaki sadakat ilişkisini bozmak için Büyük Güçlerin diplomatları başat rol üstlenirler. Entelektüel akıl başta olmak üzere her türlü lojistik desteği verirler. Bu lojistik destek içinde önceden kurgulanmış uydurma yalan haberler, basın ve yayım konusunda teknik ve manipülatif destekler verilir. Halk arasında gazeteler ve ateşli silahlar dağıtılır. Trabzon, İngiliz ve Rus Konsolosluğu ermeni kışkırtmalarında hem himaye hem de imkan ve fırsatlar sunarak aktif rol oynarlar.¹¹

Sadakat yeminine uymayanlar Ermeni halkını temsilden uzak büyük güçlerin beklentilerine göre hareket eden kişilerden oluşmaktadır. Bunlar kendi halklarına da şiddet uygulamaktan geri durmamaktadırlar.

6.4. Şirketlerin Rolü

-Hınçakyan Şirketi, merkezi Londra'dadır. Osmanlıda temsilcileri ve şubeleri vardır.

-Truşak Bayrak Şirketi, merkezi Londra'dadır. Misyonu silah temin etmektir. Avusturya'da mevcut tüfekleri sivil organizasyonlar içinde Ermenilere ulaştırmaktır. Ayrıca para transferleri de organize etmektedir.

-İttihad-ı Şarki Büyük Şirketi; bir ihtilal şirkettir. Merkezi Atina'dadır. Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan'da şubeleri vardır.¹²

Asıl amacı Osmanlı toplumunda yaşayan halklar içinde ihtilal yapmaktır.

6.5. Küresel Güçlerin Rolü

İngiltere; Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde denge politikaları izlerken 19.yüzyıldan

itibaren bunu değiştirerek taciz politikalarına başlar. Milletler sistemi içindeki toplulukları Osmanlı Yönetimine karşı kışkırtır; isyanlara teşvik eder. Bu bağlamda Ermeni Komitalarının kurulması ve çalışmalarında Londra'da ev sahipliği yapar. Londra Hınçakyan Komitesi bunların başında gelir. Uluslararası ilişkilerde Osmanlı'yı tehdit eden davranışlara girer. Bunlardan biri de iki Osmanlı gemisine el koymaktır.¹³

Küresel rekabet alanlarında Osmanlı Devleti'nin prestijini sarsacak eylemler yaparken Anadolu'daki konsoloslukları aracılığı ile Ermenileri tahrik eder, kışkırtır ve aynı zamanda kamu düzeni bozacak eylemlere katılanları konsolosluklarında himaye eder ve Osmanlı Devleti ile bu durumu pazarlık konusu haline getirir. Örneğin Adana Ermeni Olayları bunun en açık örneğidir. Benzer olaylar ve uygulamalar Anadolu'nun Van, Muş, Bitlis, Amasya, Samsun; Erzincan; Kayseri vb. pek çok ilinde görülür.¹⁴

Rusya, Balkan ve Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu Bölgelerindeki emelleri ve beklentileriyle Osmanlı üzerinde baskılar kurmak ister. Balkan Devletlerini temsilcisi olduğunu ileri sürerek, Devleti Aliye'nin Balkan Devletleriyle kendi iradesi dışında ilişkiler kurulmasından olmayacağını ihtar eder. Osmanlı'nın Balkanlardan elini çekmesini ister. Osmanlı Devletini açıkça tehdit eder.¹⁵

Fransa, Avusturya, Almanya da Osmanlı Devleti'nin küresel alanda hareket kabiliyetini kısıtlayacak ve itibarını sarsacak eylemler içinde oldukları ve Osmanlı Milletler Sistemi içinde yer alan halkların hamiliğini üstlenerek Osmanlı bakiyesinden pay almak peşinde oldukları anlaşılmaktadır. Osmanlı

(11) Age.2007,ss.4-20

(12) Age.2007,ss.24-28

(13) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, no,130,İstanbul 2013,s.33

(14) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları, Ankara 2009 C. IV,s.3

(15) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları, C.I,İstanbul 2013, s.465

bakiyesi üzerindeki kazanımlarını kaybetmek için bu ülkeler birlikte hareket etmektedirler. Bir Batı koalisyonu oluştururlar.¹⁶

6.6. Bölgesel Güçlerin Rolü

Yunanistan ve Bulgaristan, yukarıda belirttiğimiz Avrupa Koalisyon ülkelerinin himayesinde Osmanlı karşıtı eylemler içinde yer alırlar. Ermeni komita hareketlerinin organizasyonunda ve himayelerinde etkin görev alırlar. Atina İttihadi Şarki Cemiyeti, Girit Komitesi bu organizasyonların başında gelir.

Avrupa Koalisyon Ülkeleri ve Bölgesel güçler; tavşana kaç tazıya tut politikası izler, hem suçlu hem güçlü, hem dayak at, hem bağır, şikayet et yöntemlerini uygularlar. Osmanlı Milletler Sistemi içinde yer alan halkları hem dağa çıkmaya teşvik ederler hem de Osmanlı Devleti'nin onları kovalamasını isterler. Sonra da himaye ve ara bulma yöntemleriyle Osmanlı coğrafyasına, Balkanlara, Orta Doğuya, Kafkaslara ve Anadolu'ya nüfuz ederler.¹⁷

Yukarıda kısaca değindiğimiz dış organizasyonlar ve uygulamalar; büyük güçlerin Osmanlı bakiyesini sömürme arzularını gerçekleştirmek için giriştikleri toplumsal hareketler Türklerle Ermeniler ve diğer halklar arasında kurduğu milletler sistemini çökertmiş; Ermenilerle olan sadakat ilişkisini sabote etmiştir. Her türlü küresel atraksiyonlara rağmen Türklerle Ermeniler bu sadakat ilişkisine sadık kalmak için gayret etmektedir. Bu sadakat ilişkisinin bir örneğine aşağıda yer vereceğiz.

7. Birlikte Yaşama Kültüründen Bir Örnek: Ankara Pala Sokak

7.1. Sadakat Yeminin Derinliği

Bu başlık altında her türlü tahrik, tehdit, entrika, oyun bozma, tuzak kurmalara karşı karşılıklı var oluşan, saygı ve kabullen-

meye dayalı uzlaşma odaklı birlikte yaşama pratiğinin başarılı bir şekilde Türkler ve Ermenilerce sürdürüldüğünü Ankara Pala Sokak örneğinde aktaracağım.

Hacı Doğan Mahallesi Pala Sokak Türk ve Ermeni ustaların birlikte çalıştıkları mobilyacılar sokağıdır. Hacı Galip Hasan Kuşçuoğlu da bu sokakta mobilyacıdır. Ermeni komşuları ile bu sokakta mesleğini sürdürmektedir. Ermeni komşuları Artin ve Bedros ustadır. Bu ustalar Türk mobilyacı meslektaşlarıyla birlikte mesleki faaliyetlerini sürdürürler.

Hacı Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun "temiz ve garip" olarak tanımladığı bu insanların Türk komşularıyla samimi ve içten ilişkileri vardır. Dükkan sahipleri Bekir Koç vefat edince Ermeni ustalar O'nun cenaze namazına katılırlar; Cenaze yakını Türklerden bazıları namaz kılmayıp seyrederken Türklerle birlikte cenaze namazı kılarlar. Kuşçuoğlu, kendilerine nasıl namaz kıldıklarını sorar: Onlar da "Sizin gibi abdest aldık, sizin gibi yaparak namaz kıldık. Hürmet ettiğimiz bir kişinin ne diye namazını kılmayalım." diye cevap verirler.

Artin Usta, Papaz bulunmadığı durumlarda bu görevi yapacak kadar bilgi sahibidir. Artin Usta samimi bir İsevi, Kuşçuoğlu da samimi bir Muhammedi'dir. Kuşçuoğlu, Artin Usta ile İslam üzerine sohbetlerini naklettikten sonra O'na: "Niçin Ahir zaman Peygamberini kabul etmiyorsun diye sorar. O da: "Etmez olur muyum. Allah'ın elçisi, hak peygamberdir." Kuşçuoğlu kendisine, "Niçin O'nun şeriatını yaşamak ve Müslüman olmak istemiyorsun?" diye sorunca Artin Usta'nın verdiği cevap Türklerle Ermeniler ve diğer İsevilerle ilişkilerindeki derinliği anlamak açısından çok önemlidir.

"Bir gönlüm vardı, İsa(AS)'ın şeriatına bağladım. İkinci bir gönlüm yok ki başka yere

(16) Age., C.2,s.31,s.73,ss.90-92

(17) Age., 2007,s.10

vereyim. Halimden memnunum ve mutmainim.”¹⁸

Yukarıdaki yaşanmış anılar Türklerle Ermeniler arasındaki “sadakat yemini”nin kaynağını ve derinliğini anlamak bakımından yeterlidir. Bu diyaloglar 1956 Ankara’ında yaşanmıştır.

7.2. Yersiz Soykırım İddiası

Yukarıda belirttiğimiz gibi Türklerle Ermeniler arasında uzlaşma ve kardeşliğe dayanan birlikte yaşamın garantisi olan sadakat yeminini bozmak için yapılan şiddet, ev ve dükkan yakma, adam öldürme vb tahrik ve tuzaklara rağmen ısrarla bu sadakat yemini kendini korumuştur. Bu gibi tuzaklara rağmen bozulmayan bu ilişkiyi yıkmak için yeni bir tuzak kurulur:” Soykırım iddiası.

Kuşçuoğlu, bu iddianın dünya Hıristiyanlarını Türk milletine düşman kılmayı hedeflediğinin altını çizer. Üçüncü Orduda dış güçlerle işbirliği yaparak “sadakat yeminine” ihanet eden Ermenilerin ülkeyi terk etmeye mecbur olmasıdır. O’na göre bu hareket bir soykırım değil zorunlu göçtür.¹⁹

Kuşçuoğlu, 10 yıl Ermeni Ustalarla Ankara Pala Sokak Mobilyacılar arasasında birlikte yaşayarak edindiği tecrübeler ışığında bu deneyimini aktarıyor.

8. Sonuç ve Tartışma

Türk ve Ermeni birlikteliği; sosyal, siyasal, dini ve coğrafi bir zemin üzerinde yükselmiştir. Bu birliktelik asırları kuşatan bir zaman aralığında karşılıklı iradeye bağlı olarak inşa edilmiştir. Anadolu bu birlikteliğin ortak vatanıdır. Bu ortak vatanda ortak bir yaşam kurulur, yaklaşık 1000 yıl sürdürülür. Bu zaman içindeki ortak yürüyüşte Türklerin önderliği yadsınamaz bir gerçek olduğu gibi Ermenilerin de bu yolculuktaki kardeşliği, arkadaşlığı, yoldaşlığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeklik gönül ve akıl zemininde karşılıklı varoluşa saygı ekseninde yükselmiştir.

Birlikte var oluşun temelinde tevhid akli vardır. Bir bakıp bir görmeye dayanan insan odaklı bir akıldır. Referansını kitap ve sünnetten alır. Bu akıl kendini nakille yani kitap, sünnet, icma- ümmetle temellendirir. Ancak bu aklın sosyolojik yüzleri coğrafyalara göre farklılıklar gösterir. Türklerin tevhid akli, Horasan kökenlidir. Buna Horasan Akli da diyebiliriz. Horasan yorumu kendini İmam-ı Azam ve İmam Maturidi ile temellendirir. Horasan yorumunun özü, iradilik ve hoşgörü kavramları ile ifade edilebilir. Horasanda doğan bu tevhid güneşi, Selçuklu ve Osmanlılar tarafından küresel bir aydınlığa dönüştürülmüştür.

Türkler tevhid anlayışlarını irade ve hoşgörü ile temellendirirler. Bu anlayışı sosyal ve politik aklın temeli olarak alırlar ve hayata aktarırlar. Tevhidin sosyal boyutunda Türkler kendi dışındakileri var oluşun önemli ve tamamlayıcı ögesi olarak görürler. Politik boyutunda da güç ve iktidarlarını birlikte paylaşırlar. Bunun bir sonucu olarak Ermenilerle hem akraba hem komşu hem de yurttaş oldular. Politikanın Padişahlık dışında bütün kademelerini Ermenilerle paylaşırlar. Tevhid aklının Türk yorumu; birleştirici, bir araya getirici, farklılıklar zemininde birlikte var olmayı ve kardeşliği esas alır. Bu akıl 10. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında küresel ve evrensel akıl rolünü üstlenir. Tüm insanlar için adaleti öngörür bunu sağlamaya çalışır.

Bugün dünyaya egemen olan evrensel akıl ise ayrımcıdır. İnsan odaklı değil üstünlük odaklıdır. İnsanın zatına yani özüne değil sıfatına bakar. Toplumdaki ve evrendeki rolünü ve konumunu sıfat belirler. Dolayısıyla bu akıl kendini üreten Batının üstünlüğünü esas alır. Bu akıl Batının kendi sosyolojik derinliğine dayanır. Ayrımcı, parçalayıcı, bölücü ve ötekileştiricidir. Zira kendisiyle aynı sıfatı paylaşmayan zaten ötekidir. Öteki kendisiyle eşit olamaz. Bu sebeple 5 dünyadan büyüktür.

(18) Hacı Galip Hasan Kuşçuoğlu, Metafizik, C.2, Galibi Vakfı Yayınları, İstanbul, ss-140-150

(19) Kuşçuoğlu, Age., s.118

Batı Aklını Oryantalist Akıl olarak da tanımlayabiliriz. Oryantalist akıl, Tevhid aklının tersini yaparak, ayrıştırarak Evrensel konuma yükselmiştir. Bugünkü evrensel akıl arızalıdır. Çünkü emperyalisttir. İradilik ve hoşgörü değişkenlerine dayanmaz. Dayatmacı ve istismarcıdır. Ya ikna eder ya da yok eder. Bu aklın temel işlevi tasfiye ve kontroldür. Parçalara ayırarak tasfiye; kimlikler ve ideolojiler üzerinden de kontrol eder.

Batı evrensel akılı kurduğu politik, ekonomik, medyatik, teolojik ve ideolojik aygıtlarla evreni kontrol eder. Şiddet ve kaos bu aklın sosyolojik derinlik kazanmasının iki ana değişkenidir. İşte Ermeni tedhiş hareketlerinin arkasında bu emperyalist akıl vardır. Şiddet ve kaos parçalanmayı ve bölünmeyi kolaylaştırırken ayrışmayı ve kopmayı da dayatır. Şiddet ve kaosla “sadakat yemininin” sosyolojik, psikolojik, teolojik ve ekonomik zemini hedef alınır. Kan, ateş ve gözyaşıyla farklı kimlikler arasında derin sosyolojik yaralar açılarak, sosyolojik, psikolojik, politik ve coğrafi ameliyat yapılır. Batı şiddet ve kaos üzerine kurduğu küresel emperyalist yürüyüşünü zaman, mekan ve insan üzerinde sürdürmek ister.

Ermeniler ve Türklerin böyle bir emperyalist yürüyüşün nesnesi haline getirilmesi için sadakat yemini şiddet ve kaos üzerinden

bozulmak istenmiştir. Bunun arkasında Brezinski'nin belirttiği gibi “Büyük Ödül Dünyaya” egen olma arzusu vardır. Bunun için de şiddet ve kaosla üretilen acılar; karşılıklı olarak halkı ikna etmeye ve bu emperyalist davranışı inandırıcı kılmaya yöneliktir. Modern ideolojiler bu süreçlerde ikna edici ve meşrulaştırıcı bir aygıt olarak kullanılır. Ermeni kışkırtmaları ve tehcir iki tolumun kendi tezi değil emperyalist güçlerin bir projesidir.

Bu strateji büyük oranda işlevsel hale gelmiştir. Ancak bundan sonraki süreçte Türkler ve Ermeniler bu coğrafyada var olcaksa bu tuzaklara karşı yeniden birlikte var olmayı bugünkü koşullarda yenilemek durumdadırlar. Sadakat yemini bugünkü koşullarda yeniden gerçekleştirilmelidir.

Osmanlı Milletler Sistemini tehdit eden aktörler ve faktörler bugünkü koşullarda ve benzer araçlarla varlığını sürdürmektedir. Politik akıl, ekonomi, medya, şiddet, kışkırtma, toplumsal çökertme politikaları, devrim hayalleri vb. aygıtlarla küresel akıl, emperyalist dayatmalar ve istismarlarla Türklerin bölgedeki kardeş topluluklarla ilişkilerini sabote etmeye devam etmektedir.

Bütün bu ulusal, bölgesel ve küresel sorunlardan çıkışın yolu, bugünkü küresel arızalı akıldan vazgeçip, Horasanda doğan Tevhid aklını yeniden keşfetmektir.